

SANTA CATERINA TOMÀS:
HISTÒRIA, DEVOCIÓ I TRADICIÓ

COLECCIÓN

INSTITUTO DE ESTUDIOS HISPÁNICOS EN LA MODERNIDAD (IEHM)

Esta colección pretende recoger estudios que analicen desde las perspectivas filosófica, filológica, histórica, jurídica y teológica la historia de las ideas de origen hispánico desde el Renacimiento hasta la primera mitad del siglo XVIII. Por su naturaleza interdisciplinar, da cabida a trabajos de diferente orientación. Publica, de manera preferente, aquellas contribuciones propias de las líneas de investigación del Instituto de Estudios Hispánicos en la Modernidad. Además de los grandes temas del hispanismo moderno, la colección contempla también algunos estudios particulares sobre el caso balear.

CONSEJO EDITOR – EDITOR ADVICE

Rafael RAMIS BARCELÓ (Director)

Fernando RODRÍGUEZ-GALLEGO (Subdirector)

Francisco José GARCÍA PÉREZ (Secretario)

COMITÉ ACADÉMICO ASESOR – ACADEMIC ADVISORY BOARD

Igor AGOSTINI (Università del Salento)

Fausta ANTONUCCI (Università di Roma 3)

Luisa BRUNORI (Université de Paris-Nanterre)

Pierre CIVIL (Université Sorbonne Nouvelle-Paris 3)

Rafael DOMINGO (Universidad de Navarra)

Costantino ESPOSITO (Università di Bari)

Santiago GARCÍA JALÓN DE LA LAMA (Universidad Pontificia de Salamanca)

Folke GERNERT (Universität Trier)

Ofelia REY CASTELAO (Universidad de Santiago)

Alexandra TESTINO ZAFIROPOULOS (Institut Catholique de Paris)

ALBERT CASSANYES ROIG

(ED.)

SANTA CATERINA TOMÀS:
HISTÒRIA, DEVOCIÓ I TRADICIÓ

EDITORIAL SINDÉRESIS

2026

1ª edición, 2026

© Albert Cassanyes Roig (ed.)

© 2026, Editorial Sindéresis

Calle Princesa, 31, planta 2, puerta 2 – 28008 Madrid, España

Rua Diogo Botelho, 1327 – 4169-004 Porto, Portugal

info@editorialsinderesis.com

www.editorialsinderesis.com

ISBN: 979-13-87929-82-4

Depósito: M-24308-2026

Produce: Óscar Alba Ramos

Impreso en España / Printed in Spain

Consell de Mallorca

Reservado todos los derechos. De acuerdo con lo dispuesto en el código Penal, podrán ser castigados con penas de multa y privación de libertad quienes, sin la preceptiva autorización, reproduzcan o plagien, en todo o en parte, una obra literaria, artística o científica, fijada en cualquier tipo de soporte.

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	9
COL·LABORADORS.....	13
1. JOSEP AMENGUAL I BATLE: Sor Catalina Tomàs (1531-1574). Esposa de Jesucrist, secretària de Déu i santa Mallorca	15
2. ALBERT CASSANYES ROIG: El monestir de Santa Magdalena: de casa de penedides al culte a Caterina Tomàs (segles XV-XVIII)	237
3. RAFAEL RAMIS BARCELÓ: El marc intel·lectual i cultural de Mallorca en l'època de Santa Catalina Tomàs	263
4. JAUME GARAU AMENGUAL: Catalina Tomàs (1535-1574) a la literatura barroca: el <i>Certamen poético</i> de 1625	277
5. MIQUELA SACARÈS TABERNER: Com era al principi, ara i sempre... Ramon Llull i Caterina Tomàs. Art i devoció dels sants mallorquins	293
6. CONCEPCIÓ BAUÇÀ DE MIRABÒ GRALLA: Art al servei d'una geografia sagrada. El llegat de santa Catalina Tomàs a Valldemossa	329
7. MARIA DEL CAMÍ DOLS MARTORELL: Rastres toponímics de la vida de santa Catalina Tomàs a la possessió des Cabàs (Santa Maria del Camí)	355

INTRODUCCIÓ

En el moment de la seva mort, Dona Obdúlia de Montcada va tenir un pensament per a Caterina Tomàs:

—El beat Joan de Montcada és més que qualsevol sant, perquè és un Montcada. Me'n ric jo de Santa Catalina Thomàs. ¿Qui era, Santa Catalina? Un tros de pagesa. (...) Me'n ric de la beata.

I en un to tan afirmatiu que Don Valentí, que entrava en aquell moment, va sentir un calfred.

—Dona Obdúlia —murmurà—, ¿Vossa Mercè se'n riu de la beateta? ¿Què li ha fet? ¿Que no l'estima?

—Me'n ric —contestà Dona Obdúlia, molt enfadada—, perquè era una beneita que no va fer res. En Biel Alomar ho ha dit¹.

Les paraules que Llorenç Villalonga va posar en boca de la noble dama que moria no només escandalitzaren Don Valentí, confessor de l'agonitzant, sinó que també degueren causar rebombori entre el poble de Mallorca, que, en el moment de la publicació de la novel·la, celebrava la recent canonització de la pagesa valldemossina. No debades, des del primer moment, Caterina Tomàs va tenir l'honor de ser considerada «la santa més mallorquina», en part per la devoció amb la qual va comptar, fins i tot, quan encara era viva, i que es va multiplicar després de la seva mort. Durant segles, relíquies i imatgeria sacra han estat testimonis del culte que el poble de Mallorca ha retut a qui, popularment, encara es coneix com *la Beateta*. Una enorme quantitat d'exvots amb la representació de sor Caterina Tomàs fa palesa la confiança que aquells que es trobaven en perill tenien envers la seva intercessió. El seu sepulcre, ubicat en una capella neoclàssica de l'església de Santa Magdalena, ha estat lloc de pelegrinatge, de peticions i d'agraïment. Divereses celebracions arreu de Mallorca, entre les quals destaquen els carros triomfals de Valldemossa i Palma i la processó de Santa Margalida, mantenen vives les tradicions sorgides al voltant de la santa.

La rellevància històrica, artística i espiritual que santa Caterina Tomàs té per al poble de Mallorca radica a la base de la commemoració del quatre-cents cinquante aniversari del traspàs de la monja, que tingué lloc el 5 d'abril de 1574. Els actes de record de l'efemèride varen ser encapçalats pel Consell Insular de Mallorca, el Bis-

¹ VILLALONGA, Llorenç, *Mort de dama*, Barcelona, Club Editor, 1975, pp. 193-194.

bat de Mallorca i la comunitat de Canongesses Regulars Lateranenses de Sant Agustí del monestir de Santa Magdalena. Conscients de la importància del personatge i de l'oportunitat que la remembrança oferia, l'Institut d'Estudis Hispànics en la Modernitat de la Universitat de les Illes Balears es va voler sumar als actes amb una aproximació científica no només a la vida de sor Caterina Tomàs, sinó també al context en què va viure i a la seva pervivència entre el poble mallorquí. A aquest efecte, els dies 11, 12 i 13 de desembre de 2024 es varen dur a terme les jornades «Santa Catalina Tomàs, sor Tomasseta. Història, devoció, tradició», organitzades per l'Institut d'Estudis Hispànics en la Modernitat amb el suport de la Direcció Insular de Cultura del Consell de Mallorca i la col·laboració de la comunitat del monestir de Santa Magdalena i de l'Ajuntament de Valldemossa. Les jornades varen aplegar nou ponències presentades per sengles especialistes, dues visites a espais vinculats a santa Caterina Tomàs —el monestir de Santa Magdalena i la vila de Valldemossa—, un concert de música del temps de Caterina Tomàs interpretat pel grup Polissonia i el passí de l'audiovisual *Es Carro. La tradició de tot un poble*. Així, els assistents a les activitats pogueren aprofundir en la figura de Caterina Tomàs i en el seu temps, i també conèixer el desenvolupament del seu culte des del moment de la seva mort fins a la canonització, que va tenir lloc el 1930. Es va voler aportar una mirada científica i rigorosa, basada en fonts, per estudiar la Caterina Tomàs històrica i, a partir d'ella, analitzar la construcció de la santa.

El present volum recull la major part de les ponències que es varen presentar en aquelles jornades de desembre de 2024. Es tracta de set contribucions en les quals s'avança en el coneixement de Caterina Tomàs, dels segles en què va viure i de les seves manifestacions en l'art i la tradició. Així, aquest llibre vol ser la plasmació escrita de la reunió científica que es va dur a terme al voltant de la santa mallorquina. La universitat pública no pot quedar al marge de les demandes de la societat a la qual serveix, i l'efemèride del traspàs de la monja valldemossina exigia que la institució s'hi involucrés i que els resultats de la recerca arribessin a les persones interessades. Amb aquest volum es vol donar compliment a la responsabilitat social que la universitat ha de tenir.

El llibre comença amb un llarg capítol del P. Josep Amengual, investigador de referència sobre la història de l'Església a Mallorca. Al P. Amengual encomanàrem, sense mala intenció, la difícil tasca d'escatir la vida terrenal de Caterina Tomàs i Gallard a partir dels processos de canonització i d'altra documentació històrica sobre la beata mallorquina. El resultat és una aportació voluminosa i de gran valor, plena de fets i anècdotes protagonitzats per Caterina Tomàs i narrats per persones que la varen conèixer o que els sentiren d'aquells amb qui havia coincidit. La combinació de testimonis directes i de biògrafs contemporanis —com el cartoixa Bartolomé Valperga o el mateix confessor de sor Caterina, el canonge

Joan Salvador Abrines— permeten al P. Amengual reconstruir, fins a on és possible, no només la vida de Caterina Tomàs, sinó també la seva psicologia i les seves pràctiques de devoció. No és possible obviar, en tot cas, els elements que la història no pot explicar i que, com indica el P. Amengual, són objecte de la teologia.

Una vegada identificat el personatge, el treball d'Albert Cassanyes Roig abasta l'espai en què residí sor Caterina durant els seus darrers vint anys de vida, això és, el monestir de Santa Magdalena de la ciutat de Mallorca. En aquestes pàgines es repassa l'evolució del claustre des que es va fundar com a casa de penedides al segle XIV fins al final de l'Antic Règim, i es fa a partir de l'estudi de la seva organització, de les dones que l'habitaren i de la gestió dels recursos. Com és d'esperar, la presència de sor Caterina Tomàs és significativa, per la qual cosa també es fa especial èmfasi en la devoció que se li retia en el lloc que va ser casa seva.

El capítol següent se centra en l'ambient cultural en el qual va viure Caterina Tomàs. La pagesa de Valldemossa va aprendre a llegir i a escriure amb correcció, la qual cosa prova que va tenir accés a uns certs aprenentatges. L'aportació de Rafael Ramis sintetitza les tendències culturals a Mallorca a principis del segle XVI, un període de gran efervescència per la consolidació de les idees humanistes, que, des de la centúria anterior, havien anat arribant a l'illa, però, també, per la irrupció de la Reforma luterana i les mesures contrareformistes adoptades pel concili de Trento. Ramis presenta amb més detall les aportacions de tres personatges rellevants, dos dels quals —fra Antonio Castañeda i Miquel Tomàs de Taixet— vinculats, en certa manera, a Caterina Tomàs.

La contribució de Jaume Garau sobre la presència de Caterina Tomàs en la literatura mallorquina del Barroc constitueix un dels aspectes més originals que s'aborden en el volum. Garau analitza un certamen poètic que va tenir lloc el 1625 en honor de la beata mallorquina, organitzat pel seu nebot Mn. Miquel Tomàs. La justa poètica va reunir diversos autors, també de qualitat diversa, que presentaren una sèrie de composicions dedicades a la monja agustiniana. A través de les obres, hom es pot fer una idea dels gustos lírics de l'època, al mateix temps que es mostra una forma peculiar d'honorar la Beateta.

Si Caterina Tomàs, per ella mateixa, constitueix un personatge recurrent en les obres d'art, l'estudi de Miquela Sacarès la situa en relació amb els altres sants de Mallorca, i, molt especialment, amb el beat Ramon Llull. Certament, si Caterina Tomàs és «la santa més mallorquina», no hi ha cap dubte que el Doctor Il·luminat té l'honor de ser considerat «el mallorquí més universal». No hi ha dos naturals de Mallorca més venerats que Ramon Llull i Caterina Tomàs, cosa que es manifesta sovint en la seva aparició conjunta com a protectors de l'illa. Sacarès analitza com els dos beats mallorquins comparteixen espais tan diversos com un plànol de la ciu-

tat de Mallorca del segle XVII o la façana neogòtica de la Seu, i també els vincula a altres sants, com Alonso Rodríguez, que, tot i ser d'origen peninsular, conforma la tríada de figures canonitzades —oficialment o no— del regne enmig de la mar.

En tot cas, si hi ha un lloc que es vincula a Caterina Tomàs i que en serveix la memòria és la seva vila natal, Valldemossa. La Beateta constitueix un element d'identitat valldemossina de primer ordre, cosa que es manifesta en celebracions, com el ja esmentat carro triomfal, però també en una sèrie d'espais que, tradicionalment, s'han lligat a la vida terrenal de la santa. Concepció Bauçà de Mirabò ofereix un recorregut pels llocs tomassians de Valldemossa, des d'aquells que es desenvoluparen ja en el mateix segle XVI fins als més recents. Tot plegat permet copsar la significació que Caterina Tomàs té per al poble de Valldemossa, que l'ha convertida en la més il·lustre de les seves filles i en una presència constant en els carrers de la vila.

Similarment, Maria del Camí Dols es fa ressò d'una tradició que afirma que Caterina Tomàs va residir una temporada a la possessió des Cabàs, ubicada a Santa Maria del Camí. Tot i que no hi ha proves documentals de la presència de la futura santa en aquest lloc, sí que ha donat nom a una sèrie de topònims de la finca, alguns tan importants per a la vida de Caterina com el coll des del qual oïa missa a la Seu. La vinculació de la Beateta amb el poble de Santa Maria no es limita a aquest presumpte estatge, sinó que els santamariers també li han retut devoció amb la inclusió de representacions dins el mateix temple parroquial.

Història, devoció i tradició. Són tres elements fonamentals per entendre el significat de Caterina Tomàs per al poble de Mallorca. El volum presenta aquests tres aspectes des de perspectives diverses, però sempre prenent la figura de la santa com a centre. Els treballs que aquí es reuneixen contribueixen al coneixement de Caterina Tomàs i aporten noves dades i visions per analitzar científicament qui fou i què representa. En tot cas, estudiar Caterina Tomàs no és una tasca senzilla, per la qual cosa encara roman molta documentació que es pot exhumar per aprofundir en la biografia de la donzella mallorquina, i també són abundosos els elements que, ara per ara, encara no tenen explicació. Certament, distingir la Caterina humana de la santa requereix esforços, disciplines i recerques que, de moment, es deixen per al futur. El que sí que queda clar és que, contràriament al que deia Dona Obdúlia de Montcada en el moment de la seva mort, Caterina Tomàs ni era beneïta ni va estar de mans plegades durant la seva vida. Que aquest volum en sigui testimoni.

ALBERT CASSANYES ROIG

Palma, 6 d'agost de 2026

COL·LABORADORS

Josep Amengual i Batle és missioner de la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors de Jesús i Maria, doctor en Teologia i en Història, i professor emèrit d'Història de l'Església i de Teologia del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca.

Concepció Bauçà de Mirabò Gralla és doctora en Història de l'Art i professora titular del Departament de Didàctiques Específiques del Centre d'Ensenyament Superior Alberta Giménez.

Albert Cassanyes Roig és doctor en Història, professor titular laboral d'Història Medieval a la Universitat de les Illes Balears i membre de l'Institut d'Estudis Hispànics en la Modernitat.

Maria del Camí Dols Martorell és doctora en Història, arxivera de l'Arxiu Municipal de Santa Maria del Camí, professora substituta d'Història Medieval a la Universitat de les Illes Balears i membre de l'Institut d'Estudis Hispànics en la Modernitat.

Jaume Garau Amengual és doctor en Filologia Hispànica, catedràtic de Literatura Espanyola a la Universitat de les Illes Balears i membre de l'Institut d'Estudis Hispànics en la Modernitat.

Rafael Ramis Barceló és doctor en Dret, catedràtic d'Història del Dret i de les Institucions a la Universitat de les Illes Balears i membre de l'Institut d'Estudis Hispànics en la Modernitat.

Miquela Sacarès Taberner és doctora en Història de l'Art i professora d'Història de l'Art a l'Ateneu Universitari Sant Pacià de Barcelona.

SOR CATALINA TOMÀS (1531-1574). ESPOSA DE JESUCRIST, SECRETÀRIA DE DÉU I SANTA MALLORQUINA*

JOSEP AMENGUAL I BATLE

Congregació dels Missioners dels Sagrats Cors

Resum

Aquest estudi és una recerca sobre la figura de Catalina Tomàs i Gallard (1531-1574) que vol transcendir l'hagiografia tradicional i les biografies iteratives a través de l'anàlisi crítica de fonts documentals. Entre aquestes destaquen els quinterns manuscrits del confessor Mn. Joan Salvador Abrines, la biografia de fra Bartomeu Valperga i els testimonis dels processos de canonització diocesans, apostòlics i compulsorials entre els segles XVII i XX. L'anàlisi historicodocumental pretén depurar els elements llegendaris, visions i fenòmens prodigiosos que caracteritzen la percepció hagiogràfica de la santa. També es contextualitza l'espiritualitat cristocèntrica en el marc de la reforma catòlica. En darrer lloc, s'examina la projecció simbòlica i cívica de la santa com a patrimoni espiritual i cultural de Mallorca.

Paraules clau: Catalina Tomàs i Gallard, espiritualitat, hagiografia, Mallorca, processos de canonització.

Resumen

Este estudio es una investigación sobre la figura de Catalina Tomàs i Gallard (1531-1574) que quiere trascender la hagiografia tradicional y las biografias iterativas mediante el análisis critico de Fuentes documentales. Entre estas destacant los quinternos manuscritos del confessor Mn. Joan Salvador Abrines, la biografia de fray Bartolomé Valperga y los testigos de los procesos de canonización diocesanos, apostólicos y compulsoriales entre los siglos XVII y XX. El análisis histórico-documental pretende depurar los elementos legendarios, visiones y fenómenos prodigiosos que caracterizan la percepción hagiogràfica de la santa. También se contextualiza la espiritualidad cristocèntrica en el marco de la reforma catòlica. Finalmente, se examina la proyección simbòlica y cívica de la santa como patrimonio espiritual y cultural de Mallorca.

Palabras clave: Catalina Tomàs i Gallard, espiritualidad, hagiografia, Mallorca, procesos de canonización.

* Abreviatures emprades: ADM (Arxiu Diocesà de Mallorca), ARM (Arxiu del Regne de Mallorca), BLR (Biblioteca del Monestir de la Real), RP (Reial Patrimoni).

Abstract

This study examines the figure of Catalina Tomàs i Gallard (1531-1574), seeking to transcend traditional hagiography and iterative biographies through a critical analysis of documentary sources. These notably include the manuscript quires of her confessor, Mn. Joan Salvador Abrines; the biography by Friar Bartolomé Valperga; and the testimonies recorded in the diocesan, apostolic, and compulsory canonisation proceedings spanning from the seventeenth to the twentieth century. This historical-documentary analysis aims to filter out the legendary elements, visions, and miraculous phenomena that shape the hagiographical perception of the saint. Furthermore, the study contextualises her Christocentric spirituality within the framework of the Catholic Reformation. Finally, it examines the symbolic and civic projection of the saint as an integral part of the spiritual and cultural heritage of Mallorca.

Keywords: Catalina Tomàs i Gallard, spirituality, hagiography, Mallorca, canonisation proceedings.

Introducció

En ocasió del 450è aniversari de la mort de santa Catalina Tomàs i Gallard, monja canongessa regular Lateranense de Sant Agustí, del monestir de Santa Maria Magdalena de Palma, hom ha expressat els desitjos de malavejar fer un acostament a la santa. Tot i que no ser modernista, m'he vist empès a fer una prova. La santa i Mallorca ho mereixen, i les persones que m'ho han proposat, també. Per això m'empararé en la dita *In magnis, et uoluisse satis est* (en les grans tasques, n'hi ha prou a voler-les assolir). Sense gaire debat, el meu pensament es va veure emparat pel Dr. Gabriel Ramis Miquel, que porta diverses causes de canonització del bisbat de Mallorca, i encoratjat pel Dr. Albert Cassanyes Roig, que tractava aquesta qüestió des de l'Institut d'Estudis Hispànics en la Modernitat de la Universitat de les Illes Balears. Aquest, dia 26 d'agost de 2024, em convida a presentar una ponència en les jornades que organitzava aquest institut, juntament amb el Consell Insular de Mallorca, al voltant de la figura de santa Catalina Tomàs per rememorar aquell esdeveniment. Foren les jornades que, a Palma, ens reuniren entre els dies 11 i 13 de desembre de 2024.

En aquestes circumstàncies em vaig sentir molt estret i ensems mogut. Per l'estima de la santa, tantes vegades proclamada com la santa més mallorquina, i la mallorquina més santa. Atesa la meva formació i la meva edat, m'exposava a emprendre una empresa imprescindible, amb el risc de no avançar una passa, després de les dotzenes de biografies compostes des del segle XVII, quasi totes

en castellà, quan la santa no en devia saber. Tanmateix, la nostra preocupació era treballar amb els quinerns manuscrits del qui uns divuit anys va ser confessor de sor Catalina, Mn. Joan Salvador Abrines, després que l'havia acompanyada l'antic militar fra Antonio Castañeda, prevere i ermità de la Trinitat de Miramar, que, en general, es donen per perduts, els quals, però, aprofitarem, com ho direm ben prest. També Pere Caldès, primerament framenor i llavors cartoixà, deixà inèdita una d'aquestes biografies, que, evidentment, no podem fer servir directament. Portava el títol de *Vida, revelacions i miracles de la V. Sor Catharina Thomás*¹. Altres escrits, com cartes i memòries sobre sor Catalina, entraven en la llista de fonts per estudiar. Ara bé, aquests materials romanien en llocs per a nosaltres desconeguts, i els historiadors no som els més sortosos amb la consulta de certs arxius.

Després d'aquestes fonts manuscrites, obres de persones que conegueren i tractaren sor Catalina Tomàs, vam proposar-nos treballar amb els processos de canonització, en els quals es convoquen a declarar els testimonis més directes, siguin presencials o d'oïda, mentre es recullen els documents sobre la identificació personal i institucional de la persona que és considerada serventa de Déu. A l'hora d'obrir aquest doble solc d'un mateix camp, volíem encetar una lectura dels quinerns, o manuscrits de Mn. Joan Salvador Abrines, redactats, en part, mentre vivia sor Catalina. Tot i ser la primera i principal font d'informació sobre la vida i obres de la monja que ell va tractar i confessar, els biògrafs posteriors a Bartomeu Valperga no li han atorgat la importància que nosaltres creiem que es mereix. De vegades no el citen gaire. I hem hagut de girar molt per arribar a trobar una transcripció dels manuscrits. Ens detenim en aquestes petiteses perquè voldríem dir, si més no, com no s'ha d'elaborar una biografia o un treball de caràcter historiogràfic: no s'han d'ocultar ni ignorar els documents que permeten construir una història. Com queda ben elaborada ja ens és més laboriós mostrar-ho, i demanam vènia per no saber-ho indicar. Nosaltres ens limitarem a elaborar aquest treball, tot seguint les notes de Mn. Abrines, i els que el complementaren, i recorrerem al procés compulsorial de 1626-1627, que va incorporar pàgines senceres d'aquest amic de sor Catalina i d'altres que s'hi afegiren.

¹ Bover de Rosselló, 1868, vol. I, p. 143, núm. 203 («Caldès, Pedro»). Aquest títol ens sembla que el va deduir Bover, atès que Valperga, a l'apunt biogràfic sobre el P. Caldès que presenta a *Vida, muerte y milagros de la bendita virgen Sor Catarina Thomasa*, cap al final, escriu: «Compuso muchas obras, y libros, y en particular la Vida, muerte, y milagros de la bendita virgen Sor Catharina Thomasa, aunque solo anda impreso el de la instrucción de la Misa: los demás que se hallan escritos de su mano en esta Cartuxa, yva reconociendo, y mirando mon Señor, Don Juan Vique Obispo de Mallorca, para mandarlos imprimir». Per tant, del títol de l'escrit del P. Caldès no en tenim constància certa. Valperga no diu que l'aprofiti.

D'entre les moltes biografies de santa Catalina Tomàs que coneixem, n'esmentarem una que, pel seu estil, és una mica rondallesca, però d'un home feiner com va ser-ne l'autor, Mn. Antoni M. Alcover, de qui podem esperar més informació, tenint present que la va editar amb ocasió de la canonització de Catalina Tomàs, l'any 1930. En efecte, Mn. Alcover va recollir una llarguíssima bibliografia, tant per la durada de l'època que abasta com pel nombre de biografies que inclou, elaborades des dels escrits de Mn. Abrines i contemporanis, seguint per la primera vida impresa, la de Bartomeu Valperga, fins a obres divulgatives compostes amb ocasió de la canonització de la beata Catalina. L'escrit de Mn. Alcover esdevingué prou útil. Però ens ha interessat més la indicació amb la qual ens fa saber que els manuscrits de Mn. Abrines foren sostrets al monestir de Santa Maria Magdalena, i que aleshores els posseïa el seu amic i batle de Valldemossa Antoni Llorens, que estava a punt per editar-los². La darretera passa ha estat entrar en el llibret d'Antoni Llorens, editat poc després del de Mn. Alcover, que sortí amb el títol *Santa Catarina Thomasa i els seus amics*, i en el qual hi ha una transcripció dels quinterns de Mn. Abrines i altres aportacions dels pares Caldès i Mas, entre altres; és a dir, dels amics contemporanis de la santa, i no dels posteriors. El títol d'aquest manuscrit de Joan Salvador Abrines és *Scriptures originals del molt Ill^e. y R^e. S^{or}. Joan Salvador Abrines, Pre. Doctor Theólech, Canonge de la Seu de Mallorca, Inquisidor Aplich., y Confessor ordinari de la Sirventa de Deu Sor Catharina Thomasa, Religiosa en lo Monastir de S. Maria Magd^{na}. desta Ciuiat de Mall^{ca}. dels molts R^{ts}. Pares D. Vicent Mas, y D. Pere Caldes monjes de la Carthuxa, de santa y exemplar vida; y de altres personas de gran crèdit, les quals tracten de la admirable vida, y lloables costums, y favors que obra Deu Ntre. Sor. ab la dita Venerable Sor Catharina Thomasa desde la sua miñonesa fins que morí³.*

Som, per tant, en disposició d'una informació de primera mà, que, per aquests embolics bibliogràfics, hem de reconèixer que ja l'hem llegida, traduïda a l'italià, avui ja antic, en les declaracions i referències que van provocar els processos diocesà, apostòlic i compulsorial, que nosaltres ja hem aprofitat, les referències als quals, preses de l'edició de 1792, assenyalarem. Però, una volta que disposam de la transcripció del text de Mn. Abrines, en el volum editat per Antoni Llorens, en prendrem literalment alguns diàlegs de santa Catalina Tomàs, sense que pretenguem assegurar que es tracta de les paraules mateixes pronunciades per ella; però s'hi deuen acostar.

² Alcover Sureda, 1930, pp. 102-103.

³ Llorens, 1930, pp. 18-99, en la qual hi ha la transcripció dels manuscrits, presos de tres plecs escrits per Mn. Abrines, o d'una de les còpies que se'n feren, sense que internament hi hagi un ordre ni temàtic, ni cronològic.

Per tal d'atansar-me a aquestes informacions processals, vaig comptar amb la col·laboració de dos amics eficaços per localitzar els processos de canonització de la santa. El Dr. Cassanyes va prestar-se i va anar a consultar els fons de l'Arxiu Diocesà de Mallorca, on va localitzar molta documentació que ens interessava. Un servidor va recórrer a les monges del monestir de Santa Maria Magdalena, que diligentment em posaren en contacte amb l'estudiós de la santa, Gabriel Carrió Vives, professor d'història de l'art de la Universitat de les Illes Balears, autor i promotor d'obres i activitats sobre la santa valldemossina. La visita que vaig dur a terme al monestir amb aquest em va obrir l'accés a nombrosos processos, tant sobre virtuts com sobre miracles.

Mentre esperava per retornar a l'arxiu conventual, per mitjans electrònics vaig topar amb l'edició del procés de 1626-1627, a compte de la Congregació de Ritus, que conté aquell procés anomenat *compulsorial*, que recollí i va verificar i certificar els processos ja abans realitzats pel bisbat de Mallorca. Van recollir documents en part ja produïts en vida de la santa, i les declaracions d'algunes persones que l'havien conegut, ultra moltes més de monges, frares, laïques i laïcs que havien sentit parlar de la mateixa a gent que l'havia tractada. És un servei que va realitzar l'Institut d'Estudis Catalans, que molt agraïm. Ateses les circumstàncies personals, vaig emprendre l'estudi d'aquesta documentació, tot prescindint de les biografies de la santa, qualcuna, com la de Bartomeu Valperga, publicada poc abans d'aquell procés, en concret l'any 1617.

Havia considerat que calia anar al procés, ja que moltes biografies no eren més que còpies i resums de les anteriors, i sovint inflades de narracions llegendàries. La vida que va compondre Valperga està guiada per una visió de la santedat molt decantada cap als fets meravellosos, i, a més, avança conduïda per màximes orientatives i models de vida i de conducta presos de la Bíblia, imprescindibles per a la vida cristiana, però que confonen l'historiador, que es veu obligat a afegir un nou treball, com és el d'escatir si es tracta de descripcions d'actituds i d'esdeveniments viscuts per santa Catalina Tomàs, o si ens trobam davant projeccions de models de santedat ideals coneguts per l'estudi del monjo cartoixà del monestir de Jesús de Natzaret de Valldemossa. De fet, l'autor va compondre l'obra uns sis anys abans de la seva edició, ja que la llicència del prior de la Cartoixa està datada dia 8 de maig de 1611. Ara bé, accedirem a aquesta biografia en la seva edició en castellà i no mitjançant els capítols que va incorporar el procés de 1626, tret de qualche cas aïllat, especialment aquells que suposen una recerca documentada. A més de ser menys assequible, l'esmentat procés traduí tot el material a l'italià —per cert, la llicència reial per a imprimir aquesta obra composta ja en castellà, per un mallorquí, va ser redactada en català.

Si no hem començat per informar-nos amb les biografies existents de santa Catalina Tomàs no vol dir que les hàgim ignorades. Un repàs ràpid de la de Valperga ens ha ajudat a situar millor qualche aspecte de la vida de la santa canon-gessa. No ens detindrem a glossar aquests treballs, alguns molt ambiciosos, com el del jesuïta exclaustat P. Bartomeu Pou, que va compondre en llatí, llengua en la qual la pagesa valldemossina pregava les hores litúrgiques i oïa la missa, expressió que ens fa sentir de prop el títol del llibre⁴ que va compondre el P. Pere Caldès (Llucmajor, 1527-Valldemossa, 1595), admirador i biògraf de la nostra santa. D'aquestes aportacions no en podem prescindir, ja que les seves contribucions consten en les declaracions en el primer procés per a la canonització, de 1626. Prou interessants són les notes de fra Vicenç Mas, al qual sor Catalina adreçà les dues cartes que es conserven.

A més de les esmentades biografies, creiem que la del cardenal Antoni Despuig és imprescindible, atès que va conèixer de prop el procés de beatificació, dut a terme a finals del segle XVIII, perquè hi va estar implicat, i, a més, per llaços familiars amb persones que d'una manera o altra foren properes a santa Catalina o als que li foren prop, pogué completar dades que són males de trobar en aquella documentació. També ajuda la seva aportació a la genealogia de la santa i a precisar la identitat de persones que li foren properes, per exemple, a Raixa.

No sabem si en un altre moment podrem treballar en els altres processos per a la canonització. Ateses les nostres circumstàncies, ho deixam en espera, ja que aquells treballs ja no pogueren recollir documentació directa sobre la santa. Però la seva aportació mereix ser presa en compte.

Fins aquí hem apuntat per on ens hem mogut, i el lector podrà disposar d'allò que hem sabut extreure per a coneixement de la gran santa mallorquina, i com a possible rètol que pretén menar vers un estudi més especialitzat en antropologia, en història de les mentalitats i, especialment, de l'espiritualitat cristocèntrica, que va ser el que va crear santa Catalina Tomàs. El resultat és que la biografia de Catalina Tomàs apareix exteriorment farcida de visions, revelacions, èxtasis, raptés i atacs dels dimonis, i des de la seva psicologia la percebem com a intensament inclinada vers la solitud, cosa que afavoreix la seva atracció per l'oració en ambient de silenci. Totes aquestes manifestacions espirituals són embolcallades per una humilitat omnipresent. Així, fenòmens espirituals extraordinaris exteriors, la tendència a l'oració i silenci i humilitat fora parió ens plantegen la necessitat d'una interpretació històrica, documentada, que mostri el realisme d'una vida en aquesta terra. Nosaltres haurem d'avançar una passa més per tal de

⁴ Caldès, 1588.

donar una resposta coherent als interrogants o reptes que ens proposam seguidament.

Però no podem tancar aquestes paraules sense parar esment sobre un fet únic, com és que sor Catalina Tomàs esdevingué ja en vida un patrimoni d'un poble, ella que va néixer pagesa d'una vila de la serra de Tramuntana, que es tancà en un monestir de la ciutat, en el qual morí quan per aquelles saons passava per la plenitud de la vida, però força abans que entràs en l'ancianitat. No oferirem una explicació satisfactòria a aquest fet simbòlic. Apuntarem que al tombant del segle XV el beat Ramon Llull era considerat per l'humanista Bernat Descòs com a conterrani, no ja súbdit del rei, sinó conciutadà d'un poble⁵. Tot seguint la maduració de la consciència social i ciutadana, moltes persones en més de cent cinquanta passatges dels processos de 1625-1626 reconegueren sor Catalina com a admirada per tot el Regne de Mallorca, i que aquest regne era la seva pàtria, i, sobretot, l'antic advocat servidor del rei Felip II en el Regne de Nàpols, nascut a Inca, reclamava que la pàtria mallorquina mereixia que aquella monja, tinguda i ja venerada com a santa, fos canonitzada pel papa, com els papes havien canonicat sants i santes de les ciutats més grans dels països voltants de Mallorca. Mostrarem com aquesta expansió de la veneració a sor Catalina Tomàs i Gallard es va congriar.

Abans d'acabar, volem repetir que hem fet un esforç per documentar-nos. I, per tal de no sortir d'aquest espai en el qual moltes informacions es repeteixen, d'entre la documentació hem triat un títol per a la nostra aportació, com és el de *Sor Catalina Tomàs (1531-1574). Esposa de Jesucrist, secretària de Déu. Santa mallorquina*. Ser esposa de Jesucrist va ser el seu ideal des de nina. Els seus amics l'anomenaren *secretària de Déu*, i el poble de Mallorca la reconegué com la seva santa.

⁵ Hillgarth, 1991, vol. I, p. 223, nota 225, en carta de Descòs, en la qual escriu que Ramon Llull «fuit coterraneus meus Balearis».